

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadınının Toplum İçindeki Statüsü

Status of Japanese and Turkish Women in Society Before The Second World War

Mehmet SERTÇELİK(*)

Özet

Büyük bir coğrafyaya yayılan zengin Asya kültüründeki iki toplum olarak karşımıza çıkan Japonların ve Türklerin, eski dönemlerden yakın zamana kadar olan süreçte kadının toplum içindeki konumuna yönelik benzeştiği noktalar bulunmaktadır. Bu benzerliklerden hareketle çalışmamızda ilk önce Japon ve Türk kadınının toplum içindeki statüsü ilkçağlardan itibaren ele alarak batı modernleşmesinin başladığı döneme kadar incelenip karşılaştırılacaktır. Sonrasında ise Batı modernleşmesinin meydana geldiği dönemler olarak Japonya'da Meiji-Taisho dönemine odaklanırken, Osmanlı'da ise Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan süreci incelemektediriz. Çalışmanın temel amacı Japonya ve Türkiye'deki kadının toplumdaki statüsü konusunda temel bilgiler sunarak karşılaştırma yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadının Statüsü, Modernleşme, Meiji, Tanzimat

Abstract

Both Japanese and Turkish civilizations are significant ones in rich Asian culture that is spread over a wide area. Therefore, there are some alike characteristics of women's position in Japanese and Turkish societies from the past to today. On the

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 13.04.2018

Kabul Tarihi: 14.10.2018

(*) Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, mhmt.srtclk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1027-3876>

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

Mehmet SERTÇELİK

basis of these characteristics, firstly, women's positions in both Turkish and Japanese societies are investigated and compared from the first ages to the beginning period of Western modernization in this study. Then, Meiji-Taisho periods that are the period of eventuating Western modernization in Japan are focused. Also, the period that is from the Tanzimat reform era to the Republic in Turkey is examined. The main purpose of this study is to explain basic features of Japanese and Turkish women's positions in their own societies and enable to make a comparison among them.

Keywords: *Status of Women, Modernization, Meiji, Reforms*

Giriş

İnsanların göçebe yaşam tarzına sahip olduğu süreçlerle birlikte tarımın önemli olduğu dönemlerde, çocuklar doğurup yetiştirebildiği ve yaşamın yeniden üretilebilmesini sağlayabildiği için kadın büyük bir önem kazanmıştır. Hatta kadının doğurganlığı dönemin en önemli unsuru olarak görülen toprakla eş tutularak özel bir konumda değerlendirilmiştir.¹ Bu nedenle ilkel toplumlarda anaerkil aile yapısına rastlanılmaktadır. Ancak bu anaerkil toplum yapısında kadının rolü toplumlara göre değişim göstermekteydi. Bu noktada destanlara, kitabelere veya dönemin eserlerine bakıldığında, Türk toplumunda Orhun Kitabeleri, Dede Korkut Hikâyeleri vb. birçok eserde, Japon toplumunda ise milli ve geleneksel din Şintoizm olarak da ele alınan Şinto destanı gibi birçok eserde kadın toplumsal olaylara etkin bir biçimde katılırken, İlyada, Sasunlu David ve İgor Bölüğünün Destanı gibi Batı kaynaklı eserlerde ise kadınların rollerinin ev içi sorumluluklarıyla sınırlı olduğu görülmektedir.² Bu noktadan hareketle tarih boyunca kurulan Türk ve Japon devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi siyasi hayatta da önemli roller üstlenmiştir.

Zaman ve mekâna bağlı olarak buldukları coğrafyada farklı kültürlerin ve inanmış oldukları dinlerin de etkisiyle, Japonların ve Türklerin kurmuş

¹ Gülden Ertuğrul, "Anadolu'da Türk Kadın Haklarının Evrimine Kısa Bir Bakış", *Toplumsal Gelişimde Türk ve Japon Kadınının Eğitimi Projesi*, (Çanakkale 2012), s.2.

² Necati Gültepe, *Türk Kadın Tarihine Giriş*, (Ankara: Ötüken Yayınları 2008), s.153.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

oldukları devletlerde kadınların rollerinde de birtakım değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Japon toplumunun Çin alfabesini kabul etmesiyle birlikte artan Çin etkisinin sonucunda, kadını doğuştan kötü karma olarak gören Çin Budizm'i ve erkeğin üstün, kadının ise alçak seviyede olduğunu savunan Konfüçyüs ideolojisi toplumda kabul görmeye başlamıştır. Budizm dini ve Konfüçyanizm öğretilerinin etkileri Japon İmparatoru Kimmei'nin, Çin etkisi altında olan Paikche Kralı'nı kabul etmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Paikche Kralı "Silla" devletine karşı kendisine destek sağlamak adına ziyaret gerçekleştirmeyi düşünmüş ve ziyaretin kabul edilmesi üzerine de altın, gümüş, buda heykelleri gibi birçok hediye göndermiştir. Bu ziyarette bulunan Rahipler vasıtasıyla Budizm dini öncelikli olarak saray çevrelerinde görülmeye başlanmıştır.³ Budizm inancı ilk yıllarında saray çevresinde etkin olması nedeniyle "Devlet Budizmi" olarak değerlendirilmiştir. Budizm inancının toplumun büyük bir kesiminde kabul görmesinin ise bazı sebepleri vardır. Öncelikle imparator Yomei'nin hastalanması üzerine tedaviye gelen Budist rahip Tasuna, Çin geleneklerine uygun bir şekilde uyguladığı manevi tedavi ile imparatoru sağlığına kavuşturunca, Budizm anlayışı da halk arasında etkili olmaya başlamıştır. Ayrıca Japon toplumu içerisinde, kendilerinden ileride olan Çin toplumunda Budizm inancının yaygın olduğu söylentisiyle dinin kabul edilmesinin önü açılmıştır.⁴ Budizm, yayılmaya başladığı çoğu toplumun kültürel olgularıyla uzlaşan ve bunları da içine alarak büyüyen bir din olması neticesinde öncelikle saray çevresinde sonrasında ise toplumun genelinde kabul görmüştür.

Şintoizm'e göre kadınlar kutsal ruhlar ile doğrudan iletişime geçebilmelerden dolayı toplumda belli bir güce sahipti. Budizm ve Konfüçyanizm öğretilerinin toplum genelinde kabul görmesiyle birlikte erkek hegemonyası topluma iyice yerleşmeye ve kadın eski yerel inancın kazandırdığı gücünü yitirmeye başlamıştır. Ancak, yeni öğretiler belli

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

³ Hüsamettin Karataş, "Erken Dönem Japon Budizmi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C:18, S. 2, ss.54-55.

⁴ A.g.m., s.56.

Mehmet SERTÇELİK

bir kesim tarafından kabul görse de Şintoizm anlayışının da toplumda devam etmesinden dolayı kadının toplum içindeki gücü belli oranda korunmuştur. Türk toplumunda ise İslamiyet'in kabulünden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle kadın pasif bir konuma itildi ve iki toplumda da kadınlar ev içi sorumluluklardan oluşan bir hayata mecbur edilerek Batı uygulamalarıyla örtüşen bir yapı ortaya çıktı.

Hemen belirtmek gerekir ki, Türk ve Japon modernleşmelerini belirli kriterler çerçevesinde kıyaslamak çok da kolay değildir. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya tarihi boyunca merkezî konumda bulunmuş bir coğrafyada üç kıtaya yayılmış ülkesi ve son derece renkli etnik, dinî, kültürel çeşitliliği; Japonya'nın ise 16. yüzyıla dek Batı dünyası tarafından varlığından bile haberdar olunmayan bir adada, üstelik çok eski zamanlardan beri birlikte yaşayan, ortak dil ve kültüre sahip bir toplum olduğu bir arada düşünüldüğünde bu iki ülkenin ortak bir zeminde etüt edilmesinin zorluğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında, her iki toplumun da kendine özgü toplumsal yapılarının ve aynı zaman diliminde farklı düzeylerde yaşadıkları deneyimlerin olduğu, dolayısıyla iki ülke arasında farklı tarihsel koşulların bulunduğu da göz ardı edilmemesi gereken konulardır. Bu noktada, Türk toplumu tarihsel süreç içerisinde göçebe yapıya sahip olması sebebiyle "hareketli" bir karaktere sahiptir. Japon toplumu ise yerleşik bir yapıya sahip olması sebebiyle, görece hareketsizdir. Ayrıca Japonya'nın özellikle 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın ortasına kadarki yayılmacı duruşu önem arz etmektedir.⁵ Dolayısıyla da 1800'lerin sonlarına kadarki süreçte iki ülkenin değerlendirilmesinde bu temel fark önem arz ederken, 1900'lerin başlarıyla beraber Japonya'nın yayılmaya başlaması bu farkı ortadan kaldırmıştır.

⁵ Hasan Aksakal, "Japon ve Türk Modernleşmelerinin Karşılaştırmalı Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme Geçekten Japon Mucizesi vs. Türk Usulü Mü?", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, S: 27, ss.88-89.

Modernleşme Öncesi Japon ve Türk Toplumunda Kadın

Japonya'da farklı devlet dönemlerinde tarih öncesi çağlardan itibaren varlığı tespit edilen kadının önemi, ülkenin dışarıya açıldığı döneme kadar güçlü bir şekilde sürmüştür. Japonya'nın yaratılış destanı olarak ele alabileceğimiz Şinto Destanı zamanla Japon halkının milli ve geleneksel dini olarak Şintoizm'e evrilmiştir. Şinto inancında, kadınların ruhani bir güçleri olduğuna inanılarak kutsal değerlere çok yakın oldukları kabul edilmiştir.⁶ Nara döneminden sonra başlayan Heian dönemiyle birlikte Japonya'ya giren Budizm inancı ve Konfüçyanizm, Çin'e göre yasaların oluşturulması; Japonya'da kadının konumunu aşamalı olarak ve uzun sürede değişikliğe uğratan unsurlar olarak meydana gelmiştir. İlerleyen zamanlarda Şogunlukların kurulmasıyla birlikte değişen cinsiyet rolleri kadının toplum içindeki rolünü zayıflatmıştır.⁷

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerindeki kadınların zaman ve mekâna bağlı olarak buldukları coğrafyadaki statüsü, farklı kültürler ve inanmış oldukları dinlerin etkisiyle meydana gelmiştir. Öncelikle göçebe bir yaşam tarzı süren ve Şamanizm'in etkili olduğu eski Türk toplumlarına bakıldığında toplum içindeki en önemli birlik olarak görülen aile ve bu birliği oluşturan kadının toplum içinde ciddi bir değeri olduğu görülür. Ayrıca kadın, dönemin destanları ve felsefi düşüncelerinde de önemli bir yerde konumlanmıştır, fakat İslâmiyet'in kabulünden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle Türklerde kadının konumu arka plana itilmiştir. Kültürel etkilerin yanı sıra İslamiyet'in temellerinde bulunan ataerkil yapı Osmanlı ile birlikte daha çok ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kadının statüsü, halkın içinde bulunduğu konformist durum ve baskı hissi dolayısıyla bir öğreti haline gelerek, tepkisel bir karşılık görmeden kabul

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁶ Okan Haluk Akbay, "Japon Mitolojisinde Kadın", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S: 32, s.81.

⁷ Seth Friedman, "Women in Japanese Society: Their Changing Roles", 1992, Erişim 5 Aralık 2017, <http://www2.gol.com/users/friedman/writings/p1.html>

Mehmet SERTÇELİK

görmüştür. Ancak Osmanlı'nın Tanzimat dönemiyle birlikte yaşamaya başlamış olduğu batı modernleşmesi sonucunda dönemin aydınları kadının toplum içindeki yerini, önemini ve eğitimi konusunu sorgulamaya başladılar. Bu noktada aydınlar İslamiyet'e atıfta bulunarak, "İslam'a ve şeriata aykırı olmadığı" ve Peygamberin bir sözüne göre "bilgi öğrenmenin erkek kadın her Müslümana farz olduğu" gibi savlar ile yaptıkları girişimlere temel oluşturmaktaydılar.⁸

Çalışmada iki toplumda batı modernleşmesiyle birlikte yükselmeye başlayan kadının statüsünü değerlendirmeye geçmeden önce, bu zamana kadar iki toplum içindeki kadın statüsü incelenecektir. Bu noktadan hareketle öncelikle Japonya'da Şogun döneminin başlamasına kadar geçen süreçteki Kofun (250-592), Asuka (592-710), Nara (710-784), Heian (794-1185) dönemleri ile Şogunlukların kurulmasından modernleşme döneminin başlangıcına kadar olan süreçteki kadının toplum içindeki konumu ele alınmıştır. Sonrasında ise Osmanlı Devleti döneminin başlamasına kadar geçen süreçte yer alan Türk topluluklarından İskitler, Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar dönemlerindeki kadının konumu ile Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile etkisini hissettirmeye başlayan modernleşme sürecine kadar olan zaman diliminde kadının toplumdaki yerine değinilmiştir.

İlk olarak Kofun Dönemi'ne baktığımızda, Japon araştırmacıların inceledikleri verilere göre Japonya'da, tarih öncesi dönemlerde ikili erkilliğin birlikte olduğu kabul edilirken,⁹ Batılı kaynaklar ise genelde anaerkil yapının varlığından söz ederler. Çinli araştırmacılar ise Kofun Döneminde Japonya'daki evliliklerde çiftlerin kadınların ailesiyle birlikte yaşadığını ortaya koyarlar. Ayrıca bu dönemde hem erkekler için hem

⁸ Yahya Akyüz, "Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın Eğitimi", *Toplumsal Gelişimde Türk ve Japon Kadınının Eğitimi Projesi*, (Çanakkale 2011), s.42,

⁹ Hitomi Tonamura, "Japan, Ancient Period (to A.D. 1200)", *Women's Studies Encyclopedia*, 1999, s. 778. & Hiroshi Tsude, "Genshi Toki to Josei", *Nihon Josei-shi 1- Gensho Kodai*, 1985, ss.1-39.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

de kadınlar için çok eşliliğe imkân veren bir yapı vardı. Japon, Çin ve Batılı kaynakların ortaya koyduğu göstergeler, Japonların o dönemde anaerik toplum yapısına sahip olduğunu gösteriyordu.¹⁰ Tarih öncesi çağlardan Asuka (592-710) ve Nara (710-784) dönemlerinde de Japon aile yapısı ağırlıklı olarak anaerikdi¹¹, ancak zaman zaman ikili erkilli özellikler de göstermekteydi. Bu dönemlerle birlikte Çin etkisinin ve Çin yaşam biçimine göre hazırlanmış yasaların Japonya'ya girmesi, Japon toplumunda yavaş yavaş değişikliklerin başladığı bir süreci oluşturdu. Dışarıdan gelen etkilerin toplum tarafından kabul edilmesi geniş bir zaman diliminde gerçekleşti. Dolayısıyla bu dönemlerde yasalar ve uygulamalar arasında büyük farklılıklar ortaya çıktı.¹² Sonraki dönemlerde erkeklerin ilgilendiği birçok iş, bu dönemlerde kadınların yaptığı iş konumundaydı. Özellikle halkın içinde olan kadınların toplum içindeki konumuna bakıldığında tarımda ve diğer üretim alanlarında kadın gücünün önemi görülmektedir.¹³ Aynı dönemde daha elit noktada bulunan kadınlar ise kâhinlik, çamaşırcılık, sütanneliği gibi bazı işleri yapmaktaydı.¹⁴ Yine aynı dönemde hanedana veya elit ailelere mensup kadınların sarayda resmî görevli olarak çalıştıkları bilinmektedir.¹⁵

Japon tarihinde inançlar kadınların toplum içindeki rolünü belirlemede etkili olmuştur. Şintoizm inanışındaki şaman gelenekleri kadına toplum

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

¹⁰ Louis, G. Perez, *History of Japan*, (USA: Greenwood Press 1998), s. 14.

¹¹ Hiroko Sekiguchi, "The Patriarchal Family Paradigm in Eight-Century Japan", *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea, Japan*, ed. Dorothy Ko, Joan Piggot, Jahyun Kim Haboush, 2003, s.32.

¹² Hitomi Tonamura, *a.g.m.* s.778.

¹³ Aki Yasuo, "Japonya'da Modernleşme ve Kadın; Raiteu Hiratsuka Örneği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2004).

¹⁴ Marilyn French, *From Eve to Dawn: A history of Women*, (New York: The Feminist Press at CUNY 2008), s.69.

¹⁵ Joan Piggot, "The Last Classical Female Sovereign", *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea, Japan*, ed. Dorothy Ko, Joan Piggot, Jahyun Kim Haboush, 2003, s.66.

Mehmet SERTÇELİK

içinde önemli bir yer sunmaktaydı. Ancak Nara Dönemi sonuna doğru Japonya'ya giren yeni inanışlar, öğretiler ve yasalarla birlikte Japonya'da kadının konumu aşamalı bir şekilde değişikliğe uğramıştır.¹⁶

Bakanın hükümrana, oğlun babaya, karının kocaya itaatini öğütleyen Konfüçyanizm, erdemli bir kadının sahip olduğu üç sorumluluğunun; evlenmeden önce babasına, evliliğinde kocasına, dul kaldığında oğluna itaat etmesi olduğunu söyler. Bu öğretinin Japon yaşam biçimine aktarılmasında Japon "ritsuryo"¹⁷ sistemindeki Konfüçyüsçü düşüncenin varlığı etkili olmuştur.¹⁸ Japon tarihindeki klasik dönemlerin sonuncusu Heian Dönemi'dir. Bu dönemde insan hayatını yansıtan ve özellikle kadın figürleri içeren birçok resmin ortaya çıkmasıyla kadının toplum içindeki rolü daha iyi anlaşılmıştır. Ancak önceki zamanlarda oluşmaya başlayan Budizm ve Konfüçyanizm etkileri kendilerini hissettiriyordu. O zamana kadar kadının kutsallığı olarak değerlendirilen, kadın erkek ilişkisi ve diğer kadınsal öğeler bu dönemden itibaren kirlilik olarak değerlendirilmeye başlamıştı.¹⁹ Bu durumla birlikte Japon geleneksel toplumunu değerlendirirken *Kök aileler birliği* olarak ele alabileceğimiz İE *Rengo* yaklaşımı önemlidir. Kizaemon Aruga'nın *kök aileler birliği* yaklaşımı Japon toplumunu kök aile temelinde ele almaktadır. Bu yaklaşım Japon toplumunun birey ve grup odaklı bir grup düşüncesini benimsemesinin temeli olarak görülebilir. Aruga, aileler arası dayanışmanın gerçekleşmediği durumda hayatın devamlılığının ve zirai işlerin yapılmasının çok zor olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımla birlikte hem üretimin gerçekleşeceğini hem de toplumun yaşamını

¹⁶ Esin Esen, *Man'yōshū'da Kadın Şairler, Şiirleri- Bilişsel Politika Açısından Okuyucu-Dinleyici Sorumluluğu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara 2013), ss.130-131.

¹⁷ "Japon hukuk sistemi temellerini oluşturan kanun sistemi." Bkz. Gülseri Ova, *a.g.m.*, s.ix.

¹⁸ Hiroko Sekiguchi, *a.g.m.*, ss.27-28.

¹⁹ Marilyn French, *a.g.m.*, s.71.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

güvence altına alacağını düşünmüştür.²⁰ Bununla birlikte İE “*babadan oğula geçen ataerkil bir yaklaşım*”²¹ olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla da bu yaklaşım temelinde kadınlar tarımda ücretsiz çalışan çiftçi kadın ve iyi eş, bilge anne olguları etrafında varlığını sürdürmüştür. Ancak bu dönemin sonuna kadar İE yaklaşımı bulunmasına rağmen kadın günlük yaşam içerisinde söz hakkına sahip olmuştur.

Esasen Japon toplumunda erkeklerin kadınlardan daha üstün olarak algılanması, tecrit politikası yürüten Tokugawa Şogunluğu (Edo) döneminde başlamıştı. Toplumda etkisinin hissedilmeye başlandığı cinsiyetçilik algısıyla, kadının toplum içindeki konumu zayıflamaya başladı. Ayrıca kadınların dinsel açıdan kirli ve suçlu olduğu düşüncesi de kadının toplum içindeki konumunu zayıflatan nedenlerden birisiydi. Bu dönemde etkisinin fazlasıyla hissedildiği Konfüçyanizm, Budizm ve Samuray kültürünün birleşik etkileri, Japon toplumunda kadının yükümlülüklerini değiştirdi. Bunlardan dolayı Edo dönemi, kadın-erkek ayrımının yaşandığı ve kadınların ikinci sınıf insan muamelesi gördüğü bir dönem olarak görülmektedir.²²

Toplumun yapıtaşı olarak değerlendirilen aile kavramına Türklerde her zaman önem verilmiş ve aile korunmuştur. Ailenin temel yapıtaşını oluşturan kadın her şeyden önce bir eştir ve annedir. Tarih kaynakları da Türklerin kutsal ve önem verdikleri haklara ana hakkı dediklerini ve bunu da Tanrı hakkı ile eşit tuttuklarını göstermektedir.²³ Bu dönemde kadın hem toplumun en küçük yapıtaşı olan ailede hem de toplumun en üst kademesi olan hükümet etme noktasında önemli hak ve yetkilere

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

²⁰ Kizaemon Aruga, *Aruga Kizaemon Eserleri Derlemesi, Halkbilim Sosyoloji Yöntemleri*, (Tokyo: Miraisha Yayınları, 1969), s.29.

²¹ Tolga Özşen, “Robot Krallığı Japonya’nın Görünmeyen Yüzü: Dünden bugüne Japon Kırısali”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, S. 14, s.67.

²² Aki Yasuo, *a.g.e.*, s.26.

²³ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı 1969) (A), s. 27.

Mehmet SERTÇELİK

sahip bulunmaktadır.²⁴ Türk mitolojisinde de kadının konumu önemli bir şekilde tasvir edilmektedir. Özellikle destanlar ve masallara bakıldığında Türk toplumlarında kadın bir yandan toplumsal olaylara katılmakta bir yandan da ailenin temel yapıtaşı olmaktadır.²⁵

Orta Asya Türklerinde kadınlar güçlü mevkilerde yer bulmuşlardır. Özellikle Orhun Kitabelerinde görülen “devleti bilen kraliçeler” veya “Hakan ve Hatunun buyruğu ile” gibi sözler, eski Türk kadınlarının toplum içindeki eşitlik statüsünü koruduğunu yansıtmaktadır.²⁶ Ziya Gökalp’e göre Türk hayatında demokrasi ile feminizm pek çok açıdan başlıca ilkeydi.²⁷ Türklerin feminist olmalarını etkileyen unsurlardan birisi de eski Türklerin inancı olan Şamanizm’in kadındaki güce dayanmasıydı. Eski Türklerde “monogami”²⁸ çok eşliliğe rağmen egemendi. Ayrıca kadınlar toplumun siyasi alanına doğrudan katılabiliyordu. Bunların yanı sıra, dönemin kadınları ata binme, silah kullanma ve savaşabilme gibi birçok alana hâkimdiler.²⁹ Bilinen ilk Türk boyu olan İskitler’de kadınlar toplumsal hayatta olduğu kadar siyasi alanda da çok önemli rollere sahiptiler. Kadınların erkekler gibi savaşçı ve asker olarak yetiştirilme geleneğinin bulunduğu bu toplumda kadınlar erkeklerle eşit noktada yer almaktaydı.³⁰

Hunlar döneminden itibaren kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı. Yabancı devletlerin elçilerinin kabulünde hatun da hakanla birlikte yer alırdı, tören ve kutlamalarda

²⁴ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Sosyal Bilim Dergisi*, 2012, C: 5, S: 5, ss.130-131.

²⁵ Necati Gültepe, *a.g.e.*, s.153.

²⁶ Gülden Ertuğrul, *a.g.m.*, s.5.

²⁷ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı 1976), s.156.

²⁸ “Tekeşlilik” Bkz. “Türk Dil Kurumu”, Erişim 10 Aralık 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.Sa41264b737e39.75636764

²⁹ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s.166.

³⁰ Aytunç Altındal, *Türkiye’de Kadın*, (İstanbul: Anahtar Kitapları 1991), s.36.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

siyasi ve idari konulardaki görüşlerini söylerdi. Bu duruma en önemli örnek ise büyük Hun İmparatorluğu adına Çin ile ilk barış anlaşmasını imzalayan Mete Han'ın hatunudur.³¹ Böylece Çinliler Türklerde kadının siyasi vasfını anlamışlar ve bir kadının aracılığıyla karmaşık bir durumdan kurtulabileceklerini düşünecek kadar Türklerin sosyokültürel yapısını çözmüşlerdir.³² Ziya Gökalp ise bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadınlara saygı göstermemişler.”³³

Göktürklerde ve Uygurlarda kağanın eşi yahut annesi devlet işlerinde kağanın yanında bulunmakta ve ona her türlü yardımı yapmaktadır. Orta Asya Türklerinde Göktürklerin tarihi ile ilgili olarak erişilebilecek kaynak Orhun Kitabeleri'dir ve Orhun Kitabeleri'nde yedinci yüzyıldan başlayarak devlet işlerini bilen Katunlardan (hatun) söz edilir. Kağanın hanımı olan Hatun da tıpkı Kağan gibi töre ile bu makama oturur ve kağan ile birlikte ülkeyi yönetmektedir. Orhun Kitabeleri'nde yer yer “*Hakan ve Hatunun Buyruğu*” sözü ile başlayan ifadeler yer almaktadır. Bu sözler İslam öncesi Türk devletlerinde kadının yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Kutluk Devleti'nin hükümdarları olan Bilge Kağan ve Kültigin adına yapılan abidelerde hatun şöyle anlatılmaktadır: “*Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış.*”³⁴ Bu ifadeler Orta Asya Türklerinde kadının siyasi ve toplumsal konumunun göstergesidir.

Oğuz Türklerinin üstünde yoğunlaşan Arap ve Bizans kültürünün etkisi Türk kadını üzerinde olumsuz olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle birlikte etkisini kadınlar üstünde fazlasıyla hissettiren İslamiyet,

³¹ Necati Gültepe, *a.g.e.*, ss.179-180.

³² İbrahim Tellioglu, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *TAED*, 2016, S: 55, ss.217-218.

³³ Ziya Gökalp, *a.g.e.*, s.35.

³⁴ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı 1970) (B), ss.21-35.

Mehmet SERTÇELİK

kadının toplumdaki statüsünün gerilemesine yol açmıştır. Kadınlar ev içi sorumluluklardan oluşan bir hayata mecbur edildiğinden dış dünya ile ilişkileri kesilmiştir. Ayrıca kıyafet mecburiyetiyle birlikte eğitimleri de kısıtlanmıştır. Bu dönemde kadın özgürlüğü anlayışının gerilemesinde “Nizamülmülk”³⁵ ün payı da büyük olmuştur. M. Ö. 3000’den itibaren Anadolu’da bulunan kavimlerde görülen ve eski Türklerde de benimsenen monogaminin yerini, çok eşliliğin gelenekselleştiği Osmanlı Devri’nde yasal poligami³⁶ almıştır. Kadınlar bu dönemden itibaren sahip oldukları hukuki haklarını ve saygınlıklarını kaybederek hem toplum içindeki statülerini kaybetmişler hem de özgürlüklerini yitirmişlerdir.³⁷ Esasında İslamiyet eski Arap ve Roma hukukuna göre kadına daha çok değer vermiştir. Ancak dönemin toplumu Cahiliye devrindeki Arapların uygulamalarını esas alarak İslamiyet’i uygulamaya yönelince, kadının Türk toplumundaki statüsü Türk geleneklerine yabancılaşmıştır Kadın, bir başka kültürün etkisiyle geniş bir şekilde kısıtlanarak toplumdaki koparılmıştır.³⁸

Hem Japon toplumunda hem de Türk toplumunda kadının statüsü modernleşme dönemine kadar değişimler yaşamıştır. Bu değişim evrelerinde iki toplumun da benzer bazı değişimler yaşadığını görmekteyiz. Eski dönemlerde iki toplum üzerinde de etkili olan şaman gelenekleriyle birlikte matriarkal (anaerkil) bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Batı kaynaklarından edindiğimiz izlenimle Avrupa’da kadının konumu ev içi sorumluluklardan ibaretken, hem Japon toplumunda hem

³⁵ “Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk kadın düşmanları arasında en bilinenlerden birisidir. Türk kadınlarının hayat tarzlarının İslamiyet açısından tehlikeli olduğunu düşünerek kadın konusuna ayrıksı fikirlerle yaklaşarak ve vezirliğinden kaynaklanan ağırlığını koyarak kadının toplumsal konumunun gerilemesine yol açmıştır.” Bkz. Necati Gültepe, *a.g.e.*, ss.210-211.

³⁶ “Çokeşlilik” Bkz. “Türk Dil Kurumu”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&sarama=gts&guid=TDK.GTS.5a41265804d151.66361051

³⁷ Kaşgarlı Mahmud, *Divan I*, çev. Besim Atalay, (Ankara 1985), ss.260-261.

³⁸ Gülden Ertuğrul, *a.g.m.*, ss.6-7.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

de Türk toplumunda kadın, siyasi ve toplumsal alanda birçok sorumluluğa sahipti. Pek çok üretim alanında boy gösteren kadınlar, erkeklerin avcılığa yöneldiği dönemde tarımla uğraşarak tarım alanından önemli getiri elde etmişler ve tarım sektörünün büyümesine önemli katkılar sağlamışlardır. Ayrıca kadınların siyasi alanda etkili olması durumunda ise savaş ve barış gibi ikilemlerde, “annelik” duygusu ile barış yanlısı olmaları daha muhtemel görünmektedir. Ancak iki toplumun kültürü dışarıdan etkilenmeye başladığında kadının da toplum içindeki konumu sorgulanmaya başladı. Japon toplumunun, kadını kötü olarak tanımlayan ataerkil Çin Budizm’i ve Konfüçyanizm’den etkilenmesi, Türk toplumunun da İslamiyet’ten etkilenmesi sonucunda kadının konumu ikincil plana itilmiştir. Bu noktada kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaması, toplumları sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Sosyal anlamda kadının ikincil plana itilmesi iki toplumun da gelişmesinin önünde büyük bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Psikolojik anlamda ise bir yandan “anne” olan kadın, çocukların yetiştirilmesinde yaşadığı sıkıntılar sonucunda topluma sorunlu bireyler kazandırmış olurken, diğer yandan “eş” olan kadının bastırılması sonucunda toplumun en küçük yapıtaşı olan “aile” kavramının sarsılmasına yol açmıştır.

Modernleşme Dönemi Japon ve Türk Toplumunda Kadın

Batı devletleri dünyada nüfuz alanlarını arttırma girişimlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu girişimlerinde bazı devletlere karşı sömürgeci bir yaklaşımı, bazı devletlere karşı da modernleştirme yolunu benimsemişlerdir. Batı, dönemin güçlü devleti olarak varlığı sürdüren ancak son dönemlerde gerilemeye başlayan Osmanlı’ya ve Sanayi Devrimi ile birlikte karşılıklı bağımlılığın arttığı dünyada önemli bir geçiş noktası olarak değerlendirilen ve dış dünya ile tecrit politikası uygulayan Japonya’ya yönelik, modernleşme adı altında ulusal çıkarları için etki politikası uygulamaya başlamıştır. Bu düşünce sistematığında gelişme gösteren Batı modernleşmesi, Osmanlı Devleti’nde 1839 Tanzimat Fermanı ile etkisini

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

Mehmet SERTÇELİK

hissettirirken, Japonya'da 1853 yılındaki ABD-Japonya anlaşması ile ortaya çıkmış ve 1866 Meiji Restorasyonu ile doruk yapmıştır.

Modernleşme sürecinin iki toplumdaki yansımaları ise farklı şekillerde kendini göstermiştir. Bu süreçte Batı'nın iki devlete yönelik yaklaşım biçimi ve devletlerin tarihsel koşullarındaki farklılıkları, iki ülkenin gelişimindeki temel karşıtlığı oluşturmuştur. Bu bağlamda Osmanlı farklılıklar barındıran uyumsuz bir karışımken, bir ada ulusu olan Japonya ortak bağları içinde barındıran uyumlu bir toplumdur. Bununla birlikte jeopolitik açıdan değerli olmayan bir Japonya devleti ile sahip olduğu topraklar açısından kıymetli bir Osmanlı İmparatorluğu söz konusuydu. Bunlarla birlikte, Japonya modernleşme sürecini kendi ulusal benliğini bozmadan gerçekleştiren, Osmanlı ise toptancı bir yaklaşımla dönüşümü ele almıştır. Dolayısıyla da bu süreçlerde iki devletin uygarlaşma süreci aynı etkiler altında farklı sonuçlar getirmiştir.³⁹ İkinci Dünya Savaşı öncesi iki toplumun Batı etkisi altında uygarlaşma sürecini yansıtan ve bazı noktalar açısından benzerlik gösteren Japonya'da Meiji (1868-1912) ve Taisho (1912-1926) dönemleri, Türkiye'de ise Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923) kadar olan dönem, kadının toplum içindeki konumunun dönüşümü bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Taisho dönemi sonrasında yükselen Japon milliyetçiliği ve militarizm süreçleri de kısa bir şekilde ele alınacaktır.

Japonya'da Meiji ve Taisho Dönemlerinde Kadın

Cinsiyet ile ilişkili tutumlar Meiji dönemine kadar Japon toplumunda iyi bir şekilde örtülmüştür. Yeni bir aşamaya geçildiğini gösteren Meiji Dönemi'nde hükümetin 1871'de başlayan ve Meiji Restorasyonu olarak anılan modernleşme politikasında ağırlık, geri kalmış Japonya'ya Batı

³⁹ Selçuk Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, (İstanbul: İletişim Yay. 2015), ss.231-239.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

kültürünün ve Batılı modern düşüncenin bir an önce kazandırılmasına verilmiştir. Batıya ait değerlerin önem kazandığı, insan hakları, özgürlük gibi kavramların yerleşmeye başladığı bu dönemde, Batılılaşma ve aydınlanma yolunda ciddi adımlar atılmış ve 1889 Anayasası'na kadar Batı tutkusu ülkeye hâkim olmuştur.⁴⁰

Bu dönemde yeni yönetim sisteminin benimsediği modernleşme politikasının uygulanmasıyla beraber hem ülkenin politikalarında, hem de halkın yaşam tarzında ciddi değişiklikler meydana geldi. Öncelikle ülkenin politikalarında oluşan değişikliklere bakıldığında, hükümetin izolasyon politikasını durdurarak, Batılı ülkelerin ileri teknolojilerini izlemeye izin verdiği görülür. Hükümet ayrıca ulusal bir eğitim sistemi başlatarak, okullarla yakından ilgilenmeye başladı.⁴¹ Halkın yaşam tarzında değişikliklere yol açan spesifik olaylara baktığımızda ise ilk olarak, 1872'de dinî açıdan doğumun kirli olmadığını kabul edilmesini görürüz. Bunun yanı sıra tapınak ziyareti, Fuji dağına çıkma, Sumo seyretme gibi geleneksel faaliyetlerin kadınlara yasaklanmasına son verilerek, kadına yönelik tabuyu yıkan bir politika uygulanmaya başlandı. 1871'de herkese saç kestirme özgürlüğü verildiğinde geleneksel uzun saç şeklini terk eden kadınların çoğalması sonucunda, hükümet 1872 yılında kadınların saç kestirmesini yeniden yasakladı. Bu olay modernleşme politikasının erkek hegemonyasında olduğunu ve cinsel ayrımcılığı hâlâ barındırdığını göstermektedir.⁴² Tüm bu reformların amacı; Batılı ülkeleri kucaklamak, onlardan saygı görmek ve modern Japonya için Batı ülkelerinden destek sağlamaktı.

Kadınlar, sanayileşme sürecinin başlarında fabrikada sağlıksız çalışma koşullarında çalışmaya başladılar. Bir asır önce Sanayi Devrimi sırasında İngiltere'deki fabrika işçilerinin sert çalışma koşullarına ve düşük

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁴⁰ Aki Yasuo, *a.g.e.*, ss.27-28.

⁴¹ "The Meiji Restoration and Modernization", *Asia For Educators*, Columbia University, Erişim 9 Aralık 2017, http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm

⁴² Aki Yasuo, *a.g.e.*, s.28

Mehmet SERTÇELİK

ücretlerine paralel olarak, Japon kadınlar da koşulları kendileri için çok sert olan işlerde ve iş yerlerinde hem çok çalışıyor, hem kötü muamele görüyor, hem de düşük ücret alıyorlardı. Ancak kadınları ekonomik anlamda özgürlüğüne kavuşturan sanayileşmenin gelişimi ve eğitim seviyesinin artması sonucunda kadına yönelik bakış dönüşmeye başladı. Kadınların, istismar edildiği bu çalışma ortamlarında her şeye rağmen sağladıkları emek, ticaret sektöründe ülkenin ekonomik başarısının göstergesi oldu. İşçilerin %80'inin kadınlardan oluştuğu bu dönemde, yapılan reformlara rağmen kadınlara “iyi eş ve bilge anne” denildi. “İyi eş, bilge anne” kavramını Özşen şöyle ifade etmektedir: “*Erkek egemen tarım üretimi merkezli sosyokültürel yapının DNA'larına kadar kodlanmış olan ve Konfüçyüsçü düşünce birikimi ile şekillenmiş bir kadın algısının modernleşme süreci içerisinde önem kazanan kadın eğitimi süreci ile entegre olmuş halidir.*”⁴³

İyi, sadakatli bir eş ve çalışkan bir anne olmanın kadınsı rolünden övgüyle söz eden bu yaklaşım, kadınların yaşamlarını hayatları boyunca evde kalan bakıcılar olarak şekillendirerek, toplumda erkekler için ev işleriyle uğraşmayan ve dışarıdan emek sağlayan birey algısını yarattı. Böylece, Japon aile yapısında cinsiyet rollerinin tanımlanması, uyumlu bir toplum için bu rollerin uygulanmasına yol açtı. “İyi eş ve bilge anne” Japon cinsiyet düşüncesinin egemen bir parçası haline gelerek cinsiyet rollerinin algısı açısından o kadar merkezi oldu ki, bugünkü Japon toplumunda kadınların birincil rolü bu çerçevede algılanmaktadır.⁴⁴

Batı, Japonya’da kadınların eğitim ve öğretim alanından dışlanarak sadece iyi eş ve bilge anne rolüne koyulmasına tepki vererek kızların eğitim alması için baskı uygulamaya başlamıştır. Ayrıca Batı, uyguladığı bu politika ile birlikte ülke içine karışarak çıkar sağlamayı hedeflemektedir.

⁴³ Tolga Özşen, Japon Modernleşmesine Kırsaldan Bakış, (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık 2016), s.97.

⁴⁴ Megan Levonian, “Contemporary Women’s Employment in Japan: The Effects of State-Mandated Gender Roles, Wars, and Japan, Inc.”, *CMC Senior Theses*, 2013, s. 41. http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/618

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

Batılı reformları gerçekleştirmek ve Batı baskısını azaltmak adına hükümet, kadınların eğitimleri için yaptığı teşvik sonucunda kadınların toplumdaki statülerini yükseltmeye başladı.

Bu dönemde kadınlara özellikle iyi öğretmenler ve eğitimli anneler olmaları amacıyla verilen eğitimin önemi artmıştır, çünkü gelecek kuşakların iyi eğitimli olmasını sağlayarak Japon geleneklerinin gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir. 1872 yılında Japonya'da ulus devlet bilincini oluşturmak için kabul edilen Temel Eğitim Yasası (GAKUSEİ), öğretim programlarının, sisteminin ve kurumlarının tüm ülkeye yayılması anlamına gelmektedir.⁴⁵ Bununla birlikte GAKUSEİ sayesinde herkes sınıftan veya cinsiyetinden bağımsız olarak aynı eğitimi almıştır. Bu yasanın etkisiyle birlikte eğitim almak için yurtdışına giden pek çok kadın eğitimini tamamladıktan sonra Japonya'ya dönüşlerinde büyük başarı sergilemişler ve kadın hareketlerinin başlamasında öncü kişiler konumuna gelmişlerdir.⁴⁶

Meiji hükümeti ekonomiye, askeri organizasyonlara ve hükümet organizasyonlarına yönelik reformlar yaparken, toplumsal cinsiyet rolleri gibi konularda Japonya'nın sosyal geleneklerine de değişiklik getirmeyi başardı. 1868 döneminden sonra, annenin yeni nesil Japon çocuklarının topluma kazandırılmasında önemli bir rolünün olduğunu kabul eden toplumda, kadının konumunun yeniden değerlendirilmesi, devletin ülkeye kazandırmak istediği milliyetçi bir politika haline dönüştü. Bu bağlamda, toplumun en önemli parçası olan ailenin güçlü olması fikriyle hem çocukların hem de çocukları eğitecek kadınların eğitimi için adımlar atılmaya başlanmıştır. Batılı güçlerle rekabetin artması için kadının

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁴⁵ IFIC ve JICA, "The History of Japan's Educational Development: What Implications Can Be Drawn For Developing Countries Today", *Research Group: Institute For International Cooperation and Japan International Cooperation Agency*, 2004, Erişim 25 Eylül 2018, http://open_jicareport.jica.go.jp/pdf/11778784.pdf

⁴⁶ Kumiko Fujimura, Anne E. Imamura, "The Education of Women in Japan", *Windows on Japanese Education*, ed. Edward R. Beauchamp, (Westport: Greenwood Press 1991), s.230

Mehmet SERTÇELİK

eğitimine önem veren devletin amacı, eğitlik meselesinden ulusal çıkar meselesine dönüşmüştür.⁴⁷

Meiji Restorasyonundan sonra ortaya çıkan eğitlik kavramından kadın-erkek eğitliği olarak söz edilmeye başlansa da kadınlar, toplumda ikincil konumda görülmeye devam etmiştir. Ayrıca 1887 yılında oylama hakkına sahip olmayan kadınların haklarını kısıtlayan kanunlar yapıldı.⁴⁸ 1880'lerin ortalarından itibaren ise Eğitim Bakanlığı batılılaşma eğilimi gösteren sistemden uzaklaşmaya başlayarak daha muhafazakr olan Konfcys etkisindeki 'ahlaki' eğitim sistemine geçmeye başladı.⁴⁹

1868 yılında başlayan Meiji Restorasyonu ile birlikte Japon kadını bazı haklar kazanmış olsa da Japon kadınının toplum içindeki statüsü restorasyona paralel bir gelişim gösterememiştir. ağdaşlaşma hareketlerinin içinde dahi "Kadın, sadece erkek için yaşar" dşncesinin varlığının devam etmesi, Japon kadınının toplumsal konumunun istenilen noktaya varmasında önemli bir engel olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁰ Ayrıca kadınlara yönelik çoğu alanda ilklerin yaşandığı Meiji dönemi, toplumda kadının yerini anlamak için bir şanstı. Savaşçı sınıfı (samuray) ile halk tabakası arasındaki sosyal sınıf farkını ortadan kaldırmaya başlasa da demokratikleşme süreci samuray sınıfının ortaklaşmasından ziyade ortakların samuraylaşmasını hedeflemektedir. Toplumsal dönüşümlerin yaşandığı süreçlerde değişim alt sınıf tarafından desteklenirken, st sınıflar buna karşı çıkarlar. Bu bağlamda samuray aile yapısının ataerkil biçimi üzerine şekillenen İE sistemi, Meiji sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kadının rolüne yönelik toplumsal algı dönüşüme ğrarken, belli bir noktada kalmıştır.⁵¹

⁴⁷ Megan Levonian, *a.g.m.*, ss.44-45.

⁴⁸ Seth Friedman, *a.g.m.*

⁴⁹ Joanna Liddle, Sachiko Nakajima, *Rising Suns, Rising Daughters: Gender, Class and Power in Japan*, (Newyork: Zed Books Ltd 2000), s.47.

⁵⁰ Okan Haluk Akbay, *a.g.m.*, s.82.

⁵¹ Chizuko Ueno, "The Position of Japanese Women Reconsidered", *Current Anthropology*, 1987, C: 28, S. 4, s.78.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

Meiji döneminde politika yapma ve üretme noktasında etkisi olmayan kadınlar, Japon-Rus Savaşı'nda hem asker olarak hem de askere destek vererek önemli bir rol oynadılar. Taisho (1912-1926) döneminde "Taisho Demokrasisi"⁵² olarak tanımlanan bu hareket, halkın politikaya katılmasına yol açtı. Bu demokrasi döneminde kadın da çeşitli alanlarda toplum algısını ve yerleşik düzeni yok etmek amacıyla harekete geçti. Özellikle bazı kadınlar, kurdukları örgütlerle kadının toplum içindeki konumuna arttırıcı ve ev içi sorumluluklarından oluşan kadın algısını yıkıcı nitelikte önemli başarılarla imza attılar.⁵³ Meiji-Taisho dönemi (1868-1926) başladığında, liberal çevreye tepki olarak ortaya çıkan kadın ve erkek reformcular, yeni haklar ve özgürlükler çağrısı ile Popüler Haklar Hareketi'ni oluşturdu. Harekette yer alan kadınların çoğu ise Japonya'nın ilk dalga feministlerini oluşturdu. 1868-1926 arasındaki Meiji-Taisho döneminde büyüyen Kishida ise Japonya'nın ilk dalga feministlerinden biridir ve hareketinin odağı genç Japon kızlara, özellikle orta ve üst sınıf kadınlara yardım etmektir. Kishida ve Japonya'nın ilk dalga feministleri, ağırlıklı olarak kadın statüsünü iyileştirmeye odaklandı. Onlar, gelişmenin "teknolojik açıdan ilerde olan diğer ulusların kendilerini kabul etmesi durumunda çok önemli" olduğu inancındaydı. Ayrıca Japonya'nın süper güçlerle rekabet edebilmesi için, tüm Japon kadınlara eşitlik verilmesi gerektiğini vurguladılar.⁵⁴ Bu öncü kadınlar, Japon devletine karşı ilk tepkiyi gösterdiler ve zaman ilerledikçe kadın hakları için daha fazla ilerleme sağladılar. Ayrıca ilk feminist dalgasıyla birlikte, kadın bilincinin uyanması sonucunda kadınlar, toplumsal eşitlik

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁵² Japonya'da liberal demokrasinin yaşama geçtiği kısa süreli bir dönem (1918-1931). Bkz. "Siyasal Sistemler: Japonya", *Uluslararası Politika Akademisi*, 2014, Erişim 25 Aralık 2017, <http://politikaakademisi.org/2014/12/01/siyasal-sistemler-japonya/>

⁵³ Aki Yasuo, *a.g.e.*, s.39-40.

⁵⁴ Lyn Reese, "The Meiji Reforms and Obstacles for Women Japan 1878-1927", Erişim 15 Aralık 2017, <http://www.womeninworldhistory.com/WR-04.html>

Mehmet SERTÇELİK

hedefiyle örgütlenmeye başladı. Bu bağlamda ileri nesillerin temel insan hakları için mücadele etmesinde ve erkeklerle eşit olarak topluma katılma isteklerinde bu örgütlenmelerin etkisi büyüktür. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında feminizmin devlet politikası ve cinsiyete dayalı inisiyatifler üzerinde önemli bir etkisi olmamasına rağmen, varlığı birçok Japon kadınının görünümü ve farkındalığında bir geçiş dönemi niteliği taşıyordu. Siyasi ve sosyal karışıklığın artmasına rağmen, Japon kadınlar bu dönemde ilk kez seslerini duyurmaya ve geniş kitlelere yükseltmeye başlamışlardır. Özellikle yeni teknolojilerin türemesi, basılı medyanın dolaşımı ve zorunlu ilköğretim gibi bazı etmenler kadının toplum içindeki konumunu yükseltti.⁵⁵

Meiji Restorasyonu ile birlikte dışarıya açılmaya başlayan Japonya hem ekonomik anlamda hem askeri anlamda güçlenmeye başladı. Bu zaman zarfı içerisinde hem Çin'e karşı elde edilen zafer, hem de Rusya'ya karşı kazanılan mücadele sonucunda ülke içerisinde genişleme söylemleri artmaya başladı. 1930'lardan sonra ise militarizm ve Japonya'nın denizaşırı savaflara katılımının hükümetin tek önceliği haline gelmesiyle, kadın hareketleri engellenmeye başladı ve herhangi bir aktiviteye izin verilmedi. Bu süreçte feministler savaflara karşı konuşma ile hapisaneyeye gitme ya da askeri hükümetle işbirliği yapmak arasında kaldılar ve işbirliğinin savaştan sonra kazanç getireceği umuduyla faaliyetlerinin büyük kısmını durdurdular. Böylece asker etkisinin arttığı siyasal bir yapı içerisinde ortaya çıkan militarist söylemler eşliğinde kadınlar tekrar ikincil plana itildi.⁵⁶ Örneğin toplumdaki çiftçi kadın, karşılıksız çalışan ziraat işçisi olarak işleri yürütürdü. Yani sistemin düzenini bozmayan, çalışan ve üreten bir aktördü.⁵⁷ Bu nedenle Japonya'da kadın, ikinci Dünya Savaşı sonuna kadar ev içi sorumluluklarla ve gerektiğinde askere destek veren bir araç olarak değerlendirildi.

⁵⁵ Megan Levonian, *a.g.m.*, s.49-50.

⁵⁶ *A.g.m.*, s.59.

⁵⁷ Özşen, *a.g.e.*, s.101.

Osmanlı'da Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadın

Tanzimat Fermanı ile başlayıp Cumhuriyet'e kadar olan süreçte eski yapı ve geleneksel kurumlar sorgulanmış, hukuktan ekonomiye, eğitimden sosyal hayata değin toplumun her alanında değişme, yenileşme daha açık bir ifadeyle modernleşme çabası içine girilmiştir. Bu bağlamdan hareketle, Osmanlı toplumunda varlığını devam ettiren geleneksel ataerkil yapılanma sonucunda oluşan kadın kimliği de çağdaşlaşma süreci ile birlikte tartışılmaya başlamıştır. Dönemin entelektüelleri, kadınları erkeklerle eşit bir konumda değerlendiriyorlardı. Ancak bu kişiler, Osmanlı modernleşmesiyle alakalı tüm konularda olduğu gibi, kadının statüsünün arttırılması tartışmalarında da devletin perspektifini dikkate alarak hareket etmiş ve işin başlangıç noktası olarak, devletin yaptığı gibi, eğitim konularını öncelikli görmüştür. Erkek aydınların, kadınların eşitliği üzerine olan tartışmalarının herhangi bir sonuca ulaşması zordu.⁵⁸ Ancak İslamiyet'in kabulüyle başlayan ataerkil yapının tartışılmasına yol açmış ve ilerleyen zamanlarda toplum içinde kadının statüsünün yükselmesini sağlamıştır.

Osmanlı döneminde kadınlar, sadece sübyan mekteplerinden yararlanabilmekteydi; daha fazla bir eğitime ihtiyaç duyulmamaktaydı. "Hasta Adam" Osmanlı'dan birçok anlamda yararlanmak isteyen Batı, hem ülke içindeki gayrimüslimlerin haklarını savunmak hem de toplum içinde sempati kazanmak adına reformlar için çalışmalar başlattı. Özellikle kız çocuklarının eğitimi üzerinde durulması üzerine 1858 yılında, kızlara ortaöğretim imkânı sunan Rüştüyeler açılmaya başladı. 1869 yılında ise yürürlüğe giren 'Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'⁵⁹ ile

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁵⁸ Banu Çakmak, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu", *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi*, 2013, Cilt: 1, S: 18, ss.46-47.

⁵⁹ Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nin tam metni için bakınız. Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları 2002), ss. 437-474.

Mehmet SERTÇELİK

6–11 yaş arasındaki kızlara sübyan mekteplerinde devam zorunluluğu getirilmesinin yanı sıra kızlar için öğretmen okulu açılması ve rüştiye sayısının artırılması kararlaştırılmıştı.⁶⁰

Tanzimat ile başlayan reform hareketi ile birlikte devletin toplumsal yaşama yönlendirici ve düzenleyici müdahalelerde bulunması da kaçınılmazdı. Nitekim devletin kadının toplumsal statüsünü belirleyen çok temel alanlarda yaptığı yasal düzenlemeleri bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Kadının öneminin arttığını gösteren yeniliklerden birisi de toprak mülkiyeti hakkı konusunda kadın-erkek eşitliğini getirmek oldu.⁶¹ Yine bu dönemde yapılan düzenlemelerden biri de kadının toplumdaki konumunu belirleyen evlilik kurumunda yapılan düzenlemelerdi. Ancak buradaki düzenlemeler, devletin kontrol sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği aile hukuku üzerindeki değişikliklerden ibaretti. Evlilik kurumunun devlet eli tarafından yapılan hukuki işlemlerin konusu haline gelmesiyle birlikte dinî-geleneksel anlayış üzerinde de bazı değişimlere yol açtığını söyleyebiliriz. Devlet, kadının hukuksal güvencesini güçlendirmek amacıyla evlilik kayıtlarını denetlemenin yanı sıra evliliği ve boşanmayı kolaylaştırıcı bazı düzenlemelere de gitti.⁶² Bu noktada kadının toplumsal statüsünün yükseltilmesi açısından yapılan hukuksal düzenlemeler, genelde yüzeysel değişikliklere yol açarak kadınların özgürleşmesine yönelik çok sınırlı bir etki yapmıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da 19. yüzyıldan itibaren toplumsal anlamda değişimler yaşanmaya başlamıştır. Yüzünü batıya

⁶⁰ Gülay Arkan, "Osmanlılarda Tanzimat Döneminde Kadınlarla İlgili Gelişmeler", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, (Ankara 1994), ss.324–325; Şefika Kurnaz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Eğitimi", (B), Erişim 25 Aralık 2017, http://dihgm.meb.gov.tr/yayinlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/143/14.htm

⁶¹ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 1997) (A), ss.51–52.

⁶² Yasemin Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi", *OTAM*, 2007, S: 21, ss.5-6.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

dönen Osmanlı içinde, Meşrutiyet'e kadar olan süreçte; kadın konusunda, batılılaşma yanlıları ile gelenekselciler arasında bir kutuplaşma yaşandı. Bu dönemde devlet, kadının toplumsal konumunun değişiminde başat rol oynayarak kendi kontrolü dışında oluşabilecek kadın hareketlerini önlemek adına adımlar atmıştır.⁶³ Öyle ki, Tanzimat aydınlarının tartışma konuları, eğitim, çok kadınla evlilik, aile içi ilişkiler, tesettür ve sosyal hayat ile sınırlıydı. Bu dönemde kadınlara erkeklerle eşit eğitim hakkı düşüncesinin temelinde toplumsal çıkar bulunmaktadır. Yani kadınların okuryazar olmamaları, eve kapatılmaları, erkeğin birden fazla eşe sahip olması gibi konular kadınların haklarının çiğnenmesinden dolayı değil, cahil anneler, eğitimsiz eşler, kötü evlilikler ve tüketici bireyler yarattığı için eleştiriliyordu.⁶⁴

Kadın meselesini ele alan yazarların hemen hemen hepsi "ideal" Osmanlı kadını için üç öge ortaya koyuyordu. Bu ögelere baktığımızda, "İyi ana, iyi eş, iyi Müslüman olma" gibi kadını kalıplaştıran temel bir düşünce vardı. Ancak bu düşünce temelinden hareketle kadınların iyi bir eğitime ihtiyacı olduğundan söz ediyorlardı.⁶⁵ Bu doğrultuda, toplumdaki mevcut geleneksel-ataerkil yapılanma içinde kadının konumu yükseltmek isteniyordu. Yani eşitliğin yerine eşdeğerlilik savunuluyordu. Ancak dönemin aydınlarının "kadını 'iyi eş' ve 'iyi anne' konumuna taşımak adına kendi çıkarları doğrultusunda başlattıkları girişim, kadının toplumsallaşmasına, 'anne' ve 'eş' kimliklerinden sıyrılmasına yol açmıştır. Çünkü 'iyi' kimliğini kazanmak için eğitim gerekir, eğitim de kimliğe

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

⁶³ Hale Biricikoğlu, "Türk Modernleşmesinde Kadın", *Second International Conference on Women's Studies*, (EMU-CWS 2006), s.4.

⁶⁴ Deniz Kandiyoti, "Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Toplum ve Bilim Dergisi*, 1991, S: 53, s.29.

⁶⁵ Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 3, (İstanbul: İletişim Yayınları 1985), s. 859. Aktaran: Yasemin Avcı, *a.g.m.*, s.12.

Mehmet SERTÇELİK

yönelik sorgulamaları başlatır.”⁶⁶ Eğitimle birlikte etkisini arttırmaya başlayan kadın hareketlerinin temelinde, toplumun dayattığı cinsiyetçilik üzerinden ortaya çıkan konuma karşı tepki ve bu konumun yeniden şekillenmesi vardır. Çakır, bu durumu şöyle özetlemektedir; “*Dünya genelinde kadın hareketi, ideolojisini feminizm olarak belirlemiş, kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır.*”⁶⁷

Osmanlı’da kadın hareketlerinin oluşumu hükümetlerden bağımsız bir şekilde dergi ve derneklerin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınlar problemlerini ve bu problemlere çözüm olabilecek düşüncelerini yayımladıkları dergilerde dile getirirken, dergilerde ifade ettikleri çözümleri gerçekleştirmek için kadın derneklerini kurmuşlardır. Çakır’a göre kadın dergileri; “*Kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlarken, bu bireysel talepleri örgütlü birliklere dönüştürmüştür. Böylece çeşitli sorunlara önerilen çözümler de uygulama alanına geçirilmeye çalışılmıştır.*”⁶⁸

Kadınların dernek bünyesinde yaptığı çalışmalar, toplum içindeki rollerini artırarak siyasi ve toplumsal alanda etkin bir rol kazanmalarına yardımcı olmuştur. Bu dönemde kurulan birçok dernek; kadınların eğitilip topluma kazandırılmasında, toplum duyarlılığının artırılmasında, maddi ve manevi ihtiyacı bulunan kişilere gerekli desteğin sağlanması gibi birçok konuda önemli adımlar atarak toplum içindeki kadın algısını değiştirmeye başlamıştır. Bu noktada, doğrudan kadın sorununa eğilen ve onun haklarını arayarak toplum içindeki statüsünü arttırmaya yönelik çalışmalar yürüten “Osmanlı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti”⁶⁹ dönemin kadın hareketleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu derneğin yayın organı

⁶⁶ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları 2011) (B), s.414.

⁶⁷ A.g.e. (B), s.55.

⁶⁸ A.g.e., s.87.

⁶⁹ Osmanlı feministlerinin kadın haklarını savunmak için 28 Mayıs 1913 tarihinde kurdukları feminist özellikteki cemiyet. Bkz. Nevin Yurdsever Ateş, “Yeni Harflerle Kadın Yolu Türk Kadın Yolu

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

olarak hareket eden “Kadınlar Dünyası” dergisi de Osmanlı toplumunda kadına yönelik toplumsal algının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Derginin rolünü açıklamada Çakır’ın şu sözleri önemlidir: “Gerek dernek üyesi olan gerekse yazılarıyla görüşlerini açıklayan kadınlar, bu mücadelenin içeriğini ve yönünü belirliyorlardı. Kadınlar Dünyası’nda yer alan yazılar gündemin belirlenmesini sağlarken, dernek, gündeme getirilen konu ve taleplerin uygulamaya geçirilmesine çalışıyordu.”⁷⁰

Kadınlar hem devletin getirdiği birtakım yeniliklerle, hem de giderek kuvvetlenen kadın hareketleriyle birlikte sorunlarını dile getirmeye başlamışlardır. Öncelikli problem ise hukuk alanında çok az hakka sahip olan kadınların erkekle eşit konumda olmasını sağlayacak yeni yasalardır. Bir başka sorun ise cinsiyetleri nedeniyle kamusal alandan, beraberinde toplumsal yaşamdan soyutlanmış olmalarıdır. Kadınların şiddetli bir şekilde talep ettikleri şey ise aile kavramı üzerinde şekillenmektedir. Kadınlar, Osmanlı Devleti döneminde kendileri için yaratılan yalnızca “eş ve anne” olma ile ev içi sorumluluklarından başka bir görevlerinin olmadığı algısını kırmak için eşit statüde yer almak istemektedir.⁷¹

Osmanlı kadın hareketi bazı konularda başarıya ulaşmıştır. Bu başarıyı özellikle İkinci Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e uzanan süreçte gözlemlemek mümkündür. Bu bakımdan Özkiraz ve Arslanel’in düşünceleri önemlidir. Bu yazarlara göre, İkinci Meşrutiyet’le birlikte kadın toplumsal hayata daha aktif olarak katılmaya başlamıştır. Bu dönem kadınların kent yaşamında daha fazla yer almaya başladığı, sosyal ve ekonomik hayatta boy gösterdiği, hukuki alanda hak elde etme mücadelesi verdikleri, seslerini duyurmak için gazete ve dergi çıkardıkları, dernekler kurdukları bir dönem olmuştur.⁷²

(1925-1927)”, *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*, s. 25, Erişim 22 Aralık 2017, http://kadineserleri.org/wpcontent/uploads/2016/09/kadin_yolu_turk_kadin_yolu.pdf (22.12.2017)

⁷⁰ Serpil Çakır, *a.g.e.* (B), s.200.

⁷¹ Banu Çakmak, *a.g.m.*, ss.57-58.

⁷² Ahmet Özkiraz, Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2011, C: 3, S: 1, s.1.

Mehmet SERTÇELİK

Kurtuluş Savaşı ile birlikte feminist hareketler de belirgin bir hale gelmeye başlamıştır. Özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan 1935 yılında Türkiye’de gerçekleşen Dünya Kadınlar Birliği Kongresi’ne kadar geçen süreçte kadın hareketlerindeki artış göze çarpmaktadır. Belirgin artışla birlikte kadınlar eğitimde fırsat eşitliği, seçme ve seçilme hakkı ve hukuk önündeki eşitlik gibi birçok noktada haklar elde etmeye başlamıştır.⁷³ Bu dönemde Atatürk, Türk kadınlarının azmini şu sözleri ile belirtmiştir: “*Dünya’da hiçbir millet kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gördüm diyemez.*”⁷⁴

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminin etkileri ile feminizm hareketleri, 1920’lerde siyasal olarak hak aramaya başlar. Ulviye Mevlan, bu hak arayışını şöyle ifade etmiştir: “*Bugün kemâl-i fahr ile görmekte olduğumuz kadın işçiler, sanatkârlar, tacirler, memurlar gibi, pek yakın bir atide dahi hanımları mebus olarak göreceğiz ve kürsi-i hitabette ilim üzerine irad edecekleri noktaları yazacağız. Bu artık tahakkuk etmiş bir hakikattir.*”⁷⁵ Kadınların siyasal hak arayışları kısa bir süre sonra metinlerde yer edinmeye başladı. Bu bağlamda ilk olarak 1921’de “Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti”nin, programına dahil oldu.⁷⁶

Çoğu feminist yazar ve düşünür, kadınların siyasete katılmalarının ön koşulunu eğitilmiş olmalarına bağlamıştır. Nitekim meclisteki çoğu erkek vekil de kadınların siyasi hayata atılmaları için önce eğitim alarak aydın bir hale gelmelerini öne sürmüşlerdir. Tüm bu tartışmaların devam ettiği dönemde, feminist kadınlar 1923’te Nezihe Muhittin’in⁷⁷ başkanlığında Kadın Halk Fırkası’nın kuruluşu için adımlar atarak Ankara’dan izin

⁷³ Gülden Ertuğrul, *a.g.m.*, ss.8-9.

⁷⁴ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 1989), s.152.

⁷⁵ Ulviye Mevlan, “Düşünüyorum”, *Kadınlar Dünyası*, 1919, S. 175, s.2.

⁷⁶ Serpil Çakır, *a.g.e.*, s.10.

⁷⁷ Nezihe Muhittin Hanım (1889-1958); ilk romanını 1911’de yayımladı. 1913’te “Türk Hanımları Esirgeme Derneği”ni kurdu. Kadınlık üzerine çok sayıda yazdığı yazılarla ünlendi. 1924-1927 yılları arasında Türk Kadın Birliği’nin başkanlığını yürüttü. 1930’dan itibaren köşesine çekilerek ölünceye

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

talep etmiştir. Ancak bu talep ulusal birliğin sağlanmasından ziyade cinsiyet ayrımcılığını arttıracakı düşüncesiyle reddedilmiştir.⁷⁸ Ret cevabı üzerine ise bu oluşum “Türk Kadın Birliği” adıyla dernek statüsünde ortaya çıkmıştır.⁷⁹ Genelde derneğin faaliyet alanları; kadınların hayata kazandırılması için sosyal hayatta yetiştirilmesi, onlara maddi ve manevi olarak destek sağlanması ve insanları bilinçlendirmek adına bilimsel toplantılar düzenlenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca birlik, derneğin tüm bu faaliyetlerini ve fikirlerini açıklamak amacıyla, 1925 yılında “Kadın Yolu” ismiyle bilimsel bir dergi yayımlamaya başlamıştır.⁸⁰ Türkiye’ye özgü feminist hareketler ve ona karşı oluşan direncin yoğunlaştığı bu dönemde, kadınların hak arayışları 3 Nisan 1930 tarihindeki İntihap (seçme ve seçilme) hakkı ile sonuçlanır.⁸¹

Türk kadınlarının, çoğu Avrupa ülkesinden önce bu haklara sahip olması, neredeyse tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda, Uluslararası Kadınlar Birliği’nin 12. Kongresi 1935 yılında Türkiye’de gerçekleşmiştir. Bu kongrenin Türkiye’de yapılmasının ardında ise Türk kadınının siyasal haklarını kazanması bulunmaktadır. Avrupa’da ise aynı dönemlerde yükseliş trendi göstermeye başlayan totaliter rejimler, kadın hareketlerini kısıtlamaya çalışmışlardır.⁸² Aynı dönemlerde Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesi Avrupa’da hem şaşkınlığı hem de takdiri oluşturmuştur.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

kadar edebiyatla uğraşmaya devam etti. Hakkında geniş bilgi için bkz., Ayşegül Baykan, Belma Ötüş, *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, (İstanbul: İletişim Yayınları 1999).

⁷⁸ Cemile Burcu Kartal, “Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2005), s.91–98.

⁷⁹ Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyaset Ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1994, C: 0 S: 2, s.8.

⁸⁰ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, S. 9–10, ss.101-102.

⁸¹ Saime Yüceer, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, C: 9, S: 14, s.141.

⁸² Zafer Toprak, *a.g.m.*, s.11.

Mehmet SERTÇELİK

Sonuç

Kadının toplum içindeki statüsü Türkiye’de ve Japonya’da hem yapısal olarak hem de dönemsel olarak benzerlikler göstermektedir. Japonya’da tarih öncesi çağlardan itibaren varlığı tespit edilen kadının toplumdaki rolü, Japonya’ya giren Budizm inancı ve Konfüçyüs öğretisiyle birlikte dönüşüme uğramıştır. Göçebe topluluklar olarak yaşamlarını sürdüren Eski İslamiyet öncesi Türklerde ise kadın erkekle hem yönetim hem hukuk açısından eşit statüde yer alırken, kadının konumu İslâmiyet’in kabulünden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürlerinin etkisiyle dönüşüm yaşamıştır. İki toplumda da kadının sorumluluğu ev içi rolüyle sınırlı kalacak şekilde evrilmiştir. Batı’nın etki politikası olarak uyguladığı modernleşme hareketi Japonya’da Meiji döneminde başlarken, Taisho döneminde ise geliştirilmiştir. Osmanlı’da ise Tanzimat ile başlayan modernleşme süreci Cumhuriyet dönemiyle gelişmiştir. Bu süreçlerde Japonya ve Osmanlı’da modernleşme sürecinde çağdaş aileye geçişin temelleri atılmıştır. Osmanlı’nın yıkılmasıyla birlikte yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde kadının toplum içindeki konumu yükselirken, Japonya’da Taisho döneminden sonra militarist bir yaşam şeklinin etkisine girilmesiyle kadınların toplumdaki konumu yeniden olumsuz etkilenmiştir.⁸³

Toplumun bir parçası olan kadınlar modernleşme sürecinden yoğun olarak etkilenmişlerdir ve kadın kimliği modernleşmenin itici gücü olan aydınlarca sorgulanıp yeniden oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yeni tanımlama önceleri erkek aydınlar tarafından yapılmış; özellikle yazarlar bu husustaki fikirlerini makalelerinde, romanlarında hatta oyunlarında

⁸³ Serpil Çakır, “Meşrutiyet Devri Kadınların Aile Arayışı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, (Ankara 1992) (A), s.238. & İkuo Murakami, “Değişim Kültürü ve Aile: Türk ve Japon Aile Yapıları Üzerinde Bir Karşılaştırma”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara 2009), ss.116-117.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

sıklıkla dile getirmişlerdir. Burada, kadının erkek egemen bakış açısına sahip erkekler tarafından temsil edilmesi söz konusu olmuştur. Dönemin erkek aydınları geleneksel ataerkil yapının belirlediği çerçevenin dışına çıkmadan Japonca'da *Ryosai kenbo* denilen “iyi eş, bilge anne”, Osmanlı da ise “iyi eş, iyi Müslüman” kavramları üzerinden modern bir kadın modeli yaratmaya çalışmışlardır. İki devlet de ulusal çıkarlarını ön plana alarak uyguladıkları bu anlayışla kadının gelişmesini sağlamış olsa da uzun yıllar boyunca toplumlardaki kadın algısının ev içi sorumlulukları yapan birey düzeyinde kalmasına yol açmıştır.

Son olarak Batı modernleşmesiyle birlikte gelişen toplum içindeki kadın statüsünün yükselmesinde birçok etmen rol oynamaktadır. Batı'nın nüfuz politikası olarak da değerlendirebileceğimiz modernleşme hareketleri etmenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak Batı'da gelişen kadın hareketlerinin temelini; anaerkil yapıda oluşan iki toplumun destanları, gelenekleri ve fikirleri oluşturmaktadır. Batı devletleri, Türk ve Japon toplumlarının sahip olduğu özelliklerden yararlanarak modern toplum inşasında başarılı olmuş ve cinsiyetler arası eşitliği sağlamışlardır. Türk ve Japon toplumları ise zaman içerisinde ataerkilleşmeye başlamıştır. Modernleşme süreci ile birlikte kadının toplum içindeki statüsünde gelişme görülmesine rağmen geçmişten günümüze kadınlar için var olan sorunlar hem Türk hem de Japon toplumunda varlığını korumaktadır.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

KAYNAKÇA

Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Sosyal Bilim Dergisi*, 2012, C: 5, S: 5, 129-148.

Ahmet Özkiraz, Nazan Arslanel, “İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2011, C: 3, S: 1, 1-10.

Mehmet SERTÇELİK

Aki Yasuo, “Japonya’da Modernleşme ve Kadın; Raiteu Hiratsuka Örneği”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2004)

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989).

Ayşegül Baykan, Belma Ötüş, *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999).

Aytunç Altındal, *Türkiye’de Kadın*, (İstanbul: Anahtar Kitapları, 1991)

Banu Çakmak, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu”, *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji* Bölüm Dergisi, 2013, C: 1, S: 18, 2013, 44-79.

C. Yalçın Bilim, *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002)

Cemile Burcu Kartal, “Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul 2005)

Chizuko Ueno, “The Position of Japanese Women Reconsidered”, *Current Anthropology*, 1987, C: 28, S. 4, 75-84.

Deniz Kandiyoti, “Kadın, İslam ve Devlet: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 1991, S: 53, 21-39.

Esin Esen, “Man’yoshu’da Kadın Şairler, Şiirleri- Bilişsel Politika Açısından Okuyucu Dinleyici Sorumluluğu”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara 2013)

Gülây Arıkan, “Osmanlılarda Tanzimat Döneminde Kadınlarla İlgili Gelişmeler”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, (Ankara 1994), 323-329.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

Gülden Ertuğrul, “Anadolu’da Türk Kadın Haklarının Evrimine Kısa Bir Bakış”, *Toplumsal Gelişimde Türk ve Japon Kadınının Eğitimi Projesi*, (Çanakkale 2012), 1-13.

Gülseri Ova, “Örgütsel Yapı ve İdari Reform Çalışmaları Perspektifinden Gelişim Süreçleri İle Japon Kamu Yönetim Sisteminin İncelenmesi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Aydın 2014)

Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, S. 9–10, 99-115.

Hale Biricikoğlu, “Türk Modernleşmesinde Kadın”, *Second International Conference on Women’s Studies*, (EMU-CWS 2006).

Hasan Aksakal, “Japon ve Türk Modernleşmelerinin Karşılaştırmalı Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme Geçekten “Japon Mucizesi” vs. “Türk Usulü Mü?”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, S: 27, 83-108.

Hiroko Sekiguchi, “The Patriarchal Family Paradigm in Eight-Century Japan”, *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea, Japan*, ed. Dorothy Ko, Joan Piggot, Jahyun Kim Haboush, 2003, 27-46.

Hiroshi Tsude, “Genshi Toki to Josei”, *Nihon Josei-shi 1- Gensho Kodai*, 1985, 1-39.

Hitomi Tonamura, “Japan, Ancient Period (to A.D. 1200)”, *Women’s Studies Encyclopedia*, 1999, 777-780.

Hüsametdin Karataş, “Erken Dönem Japon Budizmi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, C:18, S. 2, 54-67.

IFIC ve JICA, “The History of Japan’s Educational Development: What Implications Can Be Drawn For Developing Countries Today”, *Research Group: Institute For International Cooperation and Japan International Cooperation Agency*, 2004, Erişim Tarihi: 25.09.2018, http://open_jicareport.jica.go.jp/pdf/11778784.pdf.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

Mehmet SERTÇELİK

İbrahim Tellioglu, “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *TAED*, 2016, S: 55, 209-224.

İkuko Murakami, “Değişim Kültürü ve Aile: Türk ve Japon Aile Yapıları Üzerinde Bir Karşılaştırma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanamış Doktora Tezi*, (Ankara 2009).

Joan Piggot, “The Last Classical Female Sovereign”, *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea, Japan*, ed. Dorothy Ko, Joan Piggot, Jahyun Kim Haboush, 2003.

Joanna Liddle, Sachiko Nakajima, *Rising Suns, Rising Daughters: Gender, Class and Power in Japan*, (Newyork: Zed Books Ltd, 2000).

Kaşgarlı Mahmud, *Divan 1*, çev. Besim Atalay, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1985).

Kizaemon Aruga, *Aruga Kizaemon Eserleri Derlemesi, Halkbilim Sosyoloji Yöntemleri*, (Tokyo: Miraisha Yayınları, 1969).

Kumiko Fujimura, Anne E. Imamura, “The Education of Women in Japan”, *Windows on Japanese Education*, ed. Edward R. Beauchamp, (Westport: Greenwood Press, 1991).

Louis G. Perez, *The History of Japan*, (USA: Greenwood Press, 1998).

Lyn Reese, “The Meiji Reforms and Obstacles for Women Japan 1878-1927”, Erişim 15 Aralık 2017, <http://www.womeninworldhistory.com/WR-04.html>.

Marilyn French, *From Eve to Dawn: A history of Women*, (New York: The Feminist Press at Cuny, 2008).

Megan Levonian, “Contemporary Women’s Employment in Japan: The Effects of State-Mandated Gender Roles, Wars, and Japan”, CMC Senior Theses, 2013, http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/618.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1969).

-----, *Orhun Abideleri*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1970).

N. Ateş Yurdsever, “Yeni Harflerle Kadın Yolu Türk Kadın Yolu (1925-1927)”, *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı*, Erişim 22 Aralık 2017, http://kadineserleri.org/wp-content/uploads/2016/09/kadin_yolu_turk_kadin_yolu.pdf

Necati Gültepe, *Türk Kadın Tarihine Giriş*, (Ankara: Ötüken Yayınları, 2008).

O. Haluk Akbay, “Japon Mitolojisinde Kadın”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S: 32, 79-88.

“Sahte Ricat”, Erişim: 24 Aralık 2017, <http://kitaptarih.com/sahte-ricat-nedir.html>

Saime Yüceer, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, C: 9, S: 14, 131-151.

Selçuk Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

Serpil Çakır, *Meşrutiyet Devri Kadınların Aile Arayışı, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1*, (Ankara 1992).

-----, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2011).

Seth Friedman, “Women in Japanese Society: Their Changing Roles”, 1992, Erişim 5 Aralık 2017, <http://www2.gol.com/users/friedman/writings/p1.html>.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289

Mehmet SERTÇELİK

Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997).

-----, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadınların Eğitimi”, Erişim 25 Aralık 2017, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/143/14.htm.

Şehmus Güzel, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 3, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985).

“The Meiji Restoration and Modernization”, Asia For Educators, Columbia University, Erişim 9 Aralık 2017, http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm.

Tolga Özşen, “Robot Krallığı Japonya’nın Görünmeyen Yüzü: Dünden bugüne Japon Kırsalı”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2011, C. 14, S: 2, 60-93.

-----, Japon Modernleşmesine Kırsaldan Bakış, (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016).

Ulviye Mevlan, “Düşünüyorum”, *Kadınlar Dünyası*, 1919, S. 175.

Ü. Yurdağül Sadık, “Kadının Batıdaki Yeri”, *Raşidi Hilafet Dergisi*, 2000, S: 131, Erişim 25 Aralık 2017, <http://www.hilafet.com/dergi/H130-139/H131/07.htm>.

Yahya Akyüz, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın Eğitimi”, *Toplumsal Gelişimde Türk ve Japon Kadınının Eğitimi Projesi*, (Çanakkale 2011), 1-59.

Yasemin Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde Otoriter Modernleşme ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”, *OTAM*, 2007, S: 21, 1-18.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japon ve Türk Kadını

Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyaset Ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”. Kadın Araştırmaları Dergisi, 1994, C: 0 S: 2, 5-12.

Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1976).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 7,
255-289